

Washington-konsensus under lupa

Økonomidager på Voksenåsen: Nyliberalismens konsekvenser i sør og nord

Farlig konsentrasjon av økonomisk makt

JOMO KS

FNs visegeneralsekretær for økonomisk utvikling

Hva mener vi med «nyliberalisme»? Det betyr nok forskjellige ting for forskjellige mennesker, men uttrykket er delvis brukt for å skille seg fra «liberalisme». På de to sidene av Atlanteren oppfattes de nok forskjellig. Rundt 1850 refererte uttrykket både til økonomisk og politisk liberalisme. De ledende nyliberalistene anerkjente at det var vanskelig å skape menneskelig utvikling i et totalt liberalt klima. Liberaleren John Stuart Mill la vekt på betydningen av reguleringer og restriksjoner hvis man ville skape økonomisk utvikling. På slutten av 1800-tallet så andre liberalere at konsentrasjon av makten i rike bedrifter gav enorm makt i utformingen av offentlig politikk. Det var disse kreftene som, av en av de ledende liberale tenkere i tiden, John Hobson, ble kalt for *imperialisme*, som Hobson tok klart avstand fra. Imperialisme var altså et uttrykk først brukt av liberale tenkere, og ikke av Lenin eller folk som ham. Hvis vi går enda lenger tilbake, så hører

«*Imperialisme var et uttrykk først brukt av liberale tenkere*

man at Intellektuell Eiendomsrett (IPR, patenter og copyrights etc) er et produkt av økonomisk liberalistisk tenking. Men dét er også villedende. Thomas Jefferson, for eksempel, som var en konsekvent økonomisk og politisk liberal tenker, gikk imot ideen om IPR. I dag er IPR den enkeltsektoren som gir største inntekter til den amerikanske økonomien. Uten IPR, som jo er en ganske fersk oppfinnelse, ville det amerikanske nasjonalunderskuddet vært betydelig større. Men la oss raskt se på dagens situasjon:

Økonomisk liberalisering har i relativt stor grad dominert utviklingen de siste tretti årene, og har inkludert det vi har valgt å kalle «globalisering». Men

globalisering kan bety, som den beryktede indiske elefanten, forskjellige ting for forskjellige blinde mennesker, og vil kreve litt mer forklaring. For de fleste av oss er globalisering knyttet til handel. Men når man ser på den *finansielle* globaliseringen, så har den vært langt mer omfattende enn handelsglobaliseringen.

Argumentene for støttespillerne til finansglobaliseringen er at den vil skape en nettostrøm av kapital fra kapital-rike til de kapital-fattige. Slik vil de fattige landene bli i stand til å utvikle seg. Nå vet vi at dette er en myte. Fra det fattigste kontinentet, Afrika, har vi sett en betydelig strøm av kapital bort fra kontinentet. Dette ble selvsagt ikke forutsagt av forkjemperne for denne typen finansliberalisme. Konservativ økonomer forklarte fenomenet som «kapital som flyter oppover», det var et mot-intuitivt fenomen for dem, men likevel viktig. Det skulle hjelpe utviklingsarbeidet, men har altså hatt motsatt effekt. Det har ført til at kapitalen flyttet fra fattige til de rike, og aller mest til De forente stater.

Aller verst er imidlertid ustabiliteten som skapes. Kriser opptrer stadig oftere. Selv i Skandinavia på første del av 1990-tallet ble en meget alvorlig finansiell krise muliggjort av denne liberaliseringen av kapitalbevegelser. Det har ført til den største krisen i vår levetid. Mange vil gjerne tro at den er over, men dessverre: jeg har under forberedelsene til denne konferansen arbeidet med en FN-utredning som lanseres neste uke (ca 1. desember), som konkluderer med at krisen er langt fra over. Og årsaken er delvis at vi har maktordninger i verden i dag som ytterligere forsterker makten til de som allerede er mektige, heller enn å sikre kontroll og åpenhet, *checks and balances*. Dette reflekteres bl a i den økende innflytelsen som G20 landene har fått. I dag tar G20 beslutninger på egenhånd, til og med uten å konsultere den tilsynelatende viktigste institusjonen i styringen av verdens finanser, Den internasjonale penge- og finanskomiteen, IMFC, i Pengefondet. Dette ser vi bl.a. når den amerikanske finansministeren Timothy Geithner ignorerer de siste to møter i IMFC, til tross for at han da oppholdt seg og spiste frokost i samme bygg. Alt viktig var allerede avgjort.

Men det finnes noen spenninger, og som mange kjenner til har vi en

situasjon der USA var den eneste blant G7-erne som i G20-møtet i Toronto siste sommer tok dissens da møtet vedtok at krisen var over. Manglende utvikling i Vest ble oppveid av at Asia viste styrke. Dette ville redde situasjonen, mente G20. Men i dag er vi ikke så ulikt situasjonen mellom 1929-kræsjet og fram til Roosevelts New Deal i 1933, og som senere førte til Bretton Woods-konferansen i 1944. Den ble kalt «De forente nasjoners konferanse om penge- og finanspolitikk», selv om det da ennå ikke fantes noe De forente nasjoner! Ved å bruke denne tittelen

«*Kapitalen har flyttet fra fattige til de rike, og aller mest til De forente stater*

gjorde Roosevelt det klart at han ønsket en verdensorden med inkluderende multilateralisme. Og derfor inviterte han hele 44 nasjoner til New Hampshire - midt under Den andre verdenskrig! 28 av disse landene var i stor grad det man i dag ville kalt utviklingsland. Flere fra Latin-Amerika, og noen fra Afrika og Asia som ikke var koloniserte, deltok. Og dette var opprinnelig løftet fra Bretton Woods, dvs. med etableringen av Verdensbanken og Pengefondet: betydningen av å sikre bærekraftig vekst og arbeidsplasser i en etterkrigsplan for

utvikling og avkolonisering. Det dreide seg altså ikke bare om internasjonal penge- og finanspolitisk stabilitet.

Uheldigvis deles denne ganske enkle agendaen ikke lenger av verdens ledere. Og jeg frykter aller mest at vi vil fortsette å snuble av gårde ved å være opptatt av aksje- og obligasjonsmarkeder og balanse-skjemaer uten å se på den virkelige økonomien i verden. Dette er i stor grad ledet av ideologi med hyper-liberalisme, som for eksempel Tea-Party-bevegelsen i USA, som er økonomisk liberale på noen felt, men svært lite liberale når det gjelder innvandring, eller som i et ledende EU-land der vi ser hvordan Romfolket behandles. Den voksende motstanden mot innvandrere og innvandring er stor.

Så vi lever i en farlig tid. Selv om ikke historien vanligvis gjentar seg, får vi håpe at vi ikke gjenopplever 1930-tallet med konsekvensene dette fikk under førtitallet. Og vi får håpe at vi kan løse våre mellomstatlige konflikter på en mer konstruktiv måte enn den gang. Og kanskje også på en måte som samsvarer langt mer med de vurderingene de aller første liberalister gjorde seg om farene med for stor konsentrasjon av økonomisk makt. Dette er vår tids største utfordring. Og at vi i små land, som Norge og mitt eget, Malaysia, kan bidra til løsninger.

Når teorier dreper

JOHN Y. JONES

Etter krigen var 44 lands representanter samlet i den lille byen Bretton Woods i USA for å legge veikartet for økonomisk utvikling framover. Vi fikk Verdensbanken, Pengefondet og etter hvert Verdens handelsorganisasjon. Men etter hvert også Washington-konsensus. Med gjeldskrise og kommunismen under oppløsning på 80-tallet fikk den nyliberale modellen feste blant ledende økonomer, og har hatt det fram til idag. Konferansen «Nyliberalismens konsekvenser» tok seg utviklingslands og østeuropeiske lands erfaringer i denne tiden. Vi ville høre fra frontlinjen om erfaringer med denne de siste 30-års ledende økono-

miske modell, og inviterte medlemmer i økonominettverket The Other Canon til samtale. Med blant annet leder for Afrikas tusenårsplan, Charles Abugre, visegeneralsekretær i FN for økonomisk utvikling, Jomo KS, artikkelforfatter fra tidsskriftet Lancet, Larry King og president for Det amerikanske rådet for samfunnsforskning, Craig Calhoun hadde vi gode forutsetninger for å få gode svar. De rapporterte om dødelige konsekvenser av økonomiske eksperimenter. Om fall i produktivitet, økning i selvmord, arbeidsløshet og barnedødelighet, om livsviktige tall som forsvinner i kjølvannet fra mediespinnere og utviklingsreklame. Men vi fikk tid til å se fremover også...

Strukturtilpasning i Afrika

CHARLES ABUGRE
Regionsdirektør Afrika for Tusenårsmålskampanjen

Det afrikanske kontinentet er massivt. Som kartet viser kan vi plassere Kina, USA, India, og storparten av Europa inn på dette kontinentet. Kartet minner oss både hvor stort, men også hvor sammensatt Afrika er og hvor kompleks Afrikas historie er. Bildet minner meg også om at kontinentet (bortsett fra Egypt og deler av Etiopia) startet sin moderne utvikling fra et veldig lavt utviklingsstrinn. Brutto nasjonalprodukt og vekstrater var lave selv på midten av 70-tallet. Veksten tok seg opp, men siden startpunktet var lavt, snakker vi om svært lave inntekter per innbygger. Det hadde vært investert svært lite i å utvikle Afrika, bortsett fra noen lommer med innvandrerkolonier. Lite av offentlig investeringer i infrastruktur og menneskelig kapital som helse og utdanning. Og vi kan legge til innen som gjør produktiv sektor dynamisk, som jordbruk, vanningsanlegg – ja, i produktivitet generelt. Alt dette var på et lavmål da de afrikanske landene ble selvstendige. Mange av dem hadde derfor lite å bygge videre på, og de stod derfor overfor massive utfordringer.

Inntektsgrunnlaget for statene lå i hovedsak i råvarer, mineraler og jordbruksvarer. Jordbruk bestod i hovedsak av små bruk, og skattegrunnlaget bestod altså i hovedsak av småbønder. Derfor

opplevde vi midt i 70-årene at beskatningen av småbøndene ble en hindrende faktor for investeringer i jordbruk og i råvaresektoren. Gruveindustrien var den nest-største skatteinntekts-sektoren, og myndigheter investerte en del i dette eller de nasjonaliserte. Men midt på syttitallet falt prisene dramatisk i jordbruks- og gruvesektoren. Og det var i denne perioden – midt på 70-tallet til tidlig 80-tallet – at Afrika ble avhengig av finansiering utenfra. En bør reflektere over det faktum at Afrika på 60 og 70-tallet hadde en gjeldsbetjening i gjennomsnittlig 5% av offentlige utgifter, mens man rundt 1995 var kommet så høyt som til 20-25%. Det var i denne perioden (midt 70-tall) at vi fikk massive råvarerfall kombinert med at oljeprisen også skjøt i været. Det førte til at mange av landene kollapset. Dette var begynnelsen på strukturtilpasnings-programmene (SAPs). Disse programmene ble forklart med at: 1. Det var nødvendig med et privatiseringsprogram i jordbruket for å få opp produktiviteten, og 2. at statlige innblanding i alle sektorer som en regel undergravde produktiviteten. Med staten ute av bilde mente man at produktiviteten ville bedres, og verdistigning gi økte eksportverdier. Man fulgte opp med politiske tiltak for å styrke eksportsektorene.

Men virkeligheten ble en annen: gjennom SAP-perioden på ca 25 år, falt produktivitet og bruttonasjonalinntekt per innbygger (GDP) i en rekke sektorer. Industriens bidrag til GDP falt, produktiviteten sank, men fallet ble også reflektert i sosiale sektoren: Ja, den mest dramatiske konsekvensen av strukturtilpasnings-programmene var

reverseringen av velferden (social well-being) for folk flest. Botswana hadde for eksempel hatt en bemerkelsesverdig framgang i forventet levealder mellom 1969 og 1982. Og landet ble holdt frem som et vellykket eksempel. I 2006 hadde imidlertid levealderforventningen sunket radikalt også i Botswana. Før 1982 hadde vi sett framgang: Forventet levealder, barnedødelighet og lese/skrive-ferdighet var sterkt forbedret fra 1960 til 1982, dvs fra frigjøringen til strukturtilpasning ble introdusert. Det var gjort store fremskritt i mange land.

Og tilbakegangen under strukturtilpasningstiden har vært voldsom – i økonomiske termer, men også i sosiale kostnader. Selv når man korrigerer for problemer med tallmaterialet har barnedødelighetsøkningen vært dramatisk.

“*Konsekvensen var reversering av velferd for folk flest*”

Men vi har vært heldige. Vi har sett en dreining i det siste. I dag ser vi at alle afrikanske land har en positiv vekst, og ikke fall, i inntekt pr. innbygger. For disse landene, med unntak av Seychellene, Mauritius og Egypt, dreier det seg om råvareeksport. Prisen på olje og mineraler har skutt i været. De hadde en nedtur i begynnelsen av den siste finansskrisen. Men mye av bedringen skyldes økt forbruk i Kina, som har vært med å snu den dårlige vekst-trenden i Afrika.

Da finansskrisen slo inn og Kina trakk seg tilbake, influerte dette på eksportvolum så vel som eksportinntekter.

Et annet lyspunkt er at krigene på kontinentet er redusert. Og et tredje, de store kapitalstrømmene til Afrika, i hovedsak fra Kina, Brasil, India og litt fra Tyrkia. Det har også vært en lettelse i finanspresset på landene som følge av press på IMF. Og vi ser et større handlingsrom for regjeringer, noe som delvis skyldes at man har fått alternative finansieringskanaler. Man blir ikke fanget i spesielle krav fra utlåner i samme grad som før.

Kjernepunktet er at det i dag er bedre muligheter for alternative, progressive måter å finansiere tiltak enn vi har sett på lang tid. Ikke minst skyldes dette den geopolitiske situasjonen som har endret seg betraktelig fra den kalde krigens dager. Derimot ser vi at mulighetene til å bevege seg bort fra ensidig råvareavhengighet ikke er særlig mye lettere i dag. Vi ser en vekst som ikke skaper arbeidsplasser eller velferd for folk. Vi må med andre ord tenke nye tanker: etablere industripolitikk, utvikle mekanismer for endring, og i det hele tatt styrke hele kontinentet i dets utvikling av handlingsalternativer som frigjør fra nyliberalistisk tenkning.

Krisen er gammel: Fallende lønninger

ERIK REINERT
Professor i økonomi Tallinn Universitet
og leder The Other Canon

Den svenske nobelprisvinneren i økonomi Gunnar Myrdal sa at markedet hadde en tendens til å forsterke allerede eksisterende forskjeller. Dette ser vi utspille seg i dag. Finansskrisen kommer på toppen av et fall i reallønninger som startet «i periferien» alt på 1970-tallet. Det nye er at dette nå kommer til vår del av verden. En times flytur herfra, i Baltikum, er lønningene falt med 25-50%: i Latvia er det ikke uvanlig med 50% inntektsfall. Og i dette seminaret har vi sett at den krisen som vi i dag også ser komme til oss, som for eksempel i Storbritannia, startet for lenge siden ute i «periferien», i Latin-Amerika og Afrika.

I Peru steg reallønningene sterkt fra

1960 til opp på 70-tallet. Deretter et svakt fall etterfulgt av sjokk-terapi-fall og endelig en utfliating på hele 50% lavere lønnsnivå. I norsk presse og NRK ble vi fortalt om protester i gatene og gale mennesker som okkuperte ambassadene i Lima. Men vi fikk aldri noen forklaring på hva som lå bak protestene. En av grunnene til denne tausheten er at disse tallene ikke vises på brutto-nasjonalproduktet. For i statistikken ser vi at eksporten kompensere fallet slik at det ser ut som en suksess. Slik kan Verdensbanken og Pengfondet juble og si: se på vår vellykkede politikk. Jeg snakket på denne tiden med folk i Lima, og de sa at vi tjener fremdeles ca 60 dollar i måneden. Når BNP stiger voldsomt og lønningene ikke stiger, så betyr det bare at en mindre del av BNP går til lønninger. På seksitallet utgjorde lønninger til lønnstakere og selvstendig næringsdrivende opp mot 80% av BNP. Fallende lønnsnivå er resultatet – ned til 30% av BNP. I rike land er andelen av lønninger i forhold til BNP rundt 60-70%. I Peru holdt landets statistiske kontor og Nasjonalbanken til slutt opp å offentliggjøre slike tall. Kanskje

ble det for pinlig? Men det samme fenomenet har truffet Afrika, den tidligere kommunistiske verden, og de baltiske landene. Og det nærmer seg oss. Siden det meste av skattebyrden her ligger på lønsmottakerne, vil synkende lønninger bety svekkede skatteinntekter. Så selv om latvierne er fattige, vil de økte sosiale kostnadene og skattene gjøre at deres arbeidskraft fremdeles er kostbar sammenlignet med Asia.

Det underliggende fenomenet er imidlertid at økningen i produktivitet og økningen i lønninger begynner å gå i hver sin retning. I etterkrigstiden økte

“*USA: Reallønningene er i dag omtrent på samme nivå som tidlig på 1970-tallet*”

produktivitet parallelt med lønningene. Dette virket bra i flere tiår. Dette så vi i Skandinavia som en gjensidig avtale mellom fagbevegelse og arbeidsgiverne. I USA så vi fra 1964-2008 at produktivitet og lønninger holdt tritt i lang tid, før det på begynnelsen av 1970-tallet endret

seg. I USA ser vi at *ikke noe av den kraftige veksten fra syttitallet fram til i dag har gått til lønninger*. Men dette ser man ikke med mindre man bryter ned BNP-tallene!

Dette er dramatisk i dag. Men det inntreffer ikke i alle sektorer samtidig. Jeg hadde hjelp til å male huset forleden. Og maleren beklaget seg over at han ikke var rørlig, og jeg forsto etter noen sekunder at hans yrke ikke krevde noen autorisasjon og at han derfor var utsatt for en umulig konkurranse fra Baltikum og Øst-Europa. Med østeuropeiske lønninger på 1 Euro i timen truer du ikke rørliggerne, men avgjort malerne. Dette vil vi snart se forplante seg videre til rørliggere og snekkere. Disse lave lønningene vil spre seg oppover i lønns hierarkiet. Og kanskje vi innen ti år kan få billige politikere fra den tredje verden på Stortinget!

Dette kappløpet mot bunnen angår oss alle. Det startet «der ute», men treffer oss her hjemme i dag. Som de sier i USA, «kyllingene kommer hjem for å ruge». Våre tidligere feilgrep på borte bane tar oss igjen og blir plutselig truende også for oss selv.

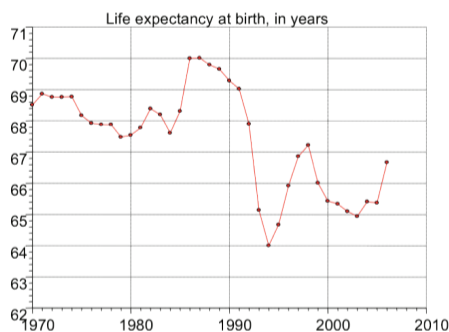
Masseprivatisering og død

LAWRENCE KING
Økonom Cambridge

Russland opplevde etter overgangen til kapitalisme i 1991 det sterkeste fallet i forventet levealder vi har sett utenom kriger og sultkatastrofer i moderne tid. Det nærmeste vi kommer et tilsvarende fall er ved overgangen fra steinalderen til jordbruksalderen for 10.000 år siden.

Hvis vi ser på hvordan dødeligheten ville vært uten denne overgangen (excess-mortality) snakker vi om ekstra 7 millioner dødsofre i løpet av nittitallet. Dette har ikke bare å gjøre med økonomisk nedgangstid. Men ved tradisjonelle økonomisk forfall forventer man at de svakeste bukker under, de eldste og de unge: Men hele 75 % av disse dødsfallene gjaldt menn i arbeidsfør alder. Det er helt unikt! Videre har vi en stor variasjon mellom landene. For Polens del hadde vi et lite fall etterfulgt av en god bedring. De ansvarlige forklarte tallene med at «folk drakk seg til døde». Det er like informativt for meg som at «han døde fordi hjertet stoppet». Hvorfor skulle plutselig så mange mennesker begynne å drikke så mye mer? Vi vet at regionen tradisjonelt har hatt et problematisk forhold til alkohol. Men hvorfor skulle plutselig så mange begynne å ta så mange dårlige valg, så plutselig? (Ungarere drikker forresten dobbelt så mye som russerne, uten de samme dødelige resultatene.) Det var dette jeg forsøkte å finne svar på.

Forventet levealder i Russland

Jeg startet med en anelse om at dette kunne ha med Washington-konsensus å gjøre. USAs tidligere finansminister Larry Summers (som i høst gikk av som Obama-rådgiver) mente at «alle økonomer som har sett på tidligere kommunistiske økonomier har samme løsning: ... privatisering, stabilisering og liberalisering må gjennomføres så fort som mulig.»

Washington-konsensus kalles denne politikken: privatisering, stabilisering og liberalisering. Så fort som mulig. Jeg tenkte at en viktig grunn kunne være privatisering. Arbeidere hadde *de facto*

eiendomsrett til bedrifter. Og var ansatt på livstid. Og privatisering var på mange måter som et nytt enclosure-tiltak, der britiske bønder hadde mistet sine eldgamle rettigheter til beitemarker, noe som fikk enorme konsekvenser for folkehelsen. Men det var problematisk å gjennomføre Washington-konsensus i Russland. Hvis den stor privatiseringsforkjemperen Margareth Thatcher klarte å privatisere 31 bedrifter på 11 år i Storbritannia, som hadde den mest etablerte investorklasse, watch-dogs og næringslivspresse i verden, hvordan skulle Russland privatisere 112.000 bedrifter uten noe kapitaleierklasse, støttende institusjoner, eller fungerende rettsapparat? Så hvorfor ikke ta det med ro slik man hadde gjort i Vesten?

Det var en økonomisk forklaring: «alle vet» at private firmaer er bedre enn statlige, til alt, og uansett. Så er det et politisk svar: Du må ødelegge basis for kommunistisk makt, og du må privatisere før folk finner ut hva det er du gjør. Nå var sjansen her. Man fryktet med rette at arbeiderne og ledelse ville protestere hvis det ble kjent hva privatiseringen gikk ut på. Nei, man måtte få unna privatiseringen raskt. Man måtte masseprivatisere. Man gav bort aksjer i bedrifter til *insiders*, arbeidere og vanlige borgere. Nå var alle kapitalister. For en beskjeden sum fikk du enten gratis aksjer eller en verdiseddel (voucher) som kunne veksles inn i aksjer. Vi fikk en ny eierklasse som ikke hadde penger. En kapitalistklasse uten kapital, og eiere som heller ikke har kompetanse til å overvåke eller styre bedriftene. Dette hindret utenlandsk medeierskap, investorer til å moderniser anleggene osv.

Så hva har dette med dødelighetstall å gjøre? Som forsker hadde jeg en idé om at dødelighet kunne skyldes privatisering: For det første led Sovjets bedrifter av for mange ansatte (over-employment). Du må si opp folk. Vi fikk massearbeidsløshet og massivt stress i befolkningen. Og måten menn opptrer ved stress er bl.a. at de drikker - mange til døde.

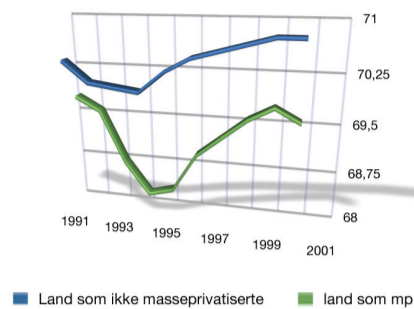
I Sovjet hadde bedriftene omfattende ansvar for helsetjenestene. Men dette var nå en ren utgiftspost som private eiere selvsagt fjernet. Og sammen med dét forsvant sosiale tjenester som helse, utdanning, bolig, ferier. Alt sammen ting som ikke gav mening i et privateid firma. Det fikk lokale myndigheter ta seg av!

Men myndighetene og statene på sin side forsvant de også. For man hadde glemt, til tross for advarsler, at ikke alle statseide selskaper gikk med tap. Mange var faktisk profitable, og det var disse statsselskapene som finansierte staten! Privatisering fjernet statens eget finansielle grunnlag.

Resultatet var en serie med forfall og et sammenbrudd i infrastruktur. Og vi fikk en overgang fra bare en moderat

horizontal korrupsjon (man betaler litt til doktoren for å få time) til en alvorlig vertikal korrupsjon: byråkrater forsvarte seg med at de ikke hadde fått lønn og nå ble lojale overfor klienter som de egentlig skulle kontrollere.

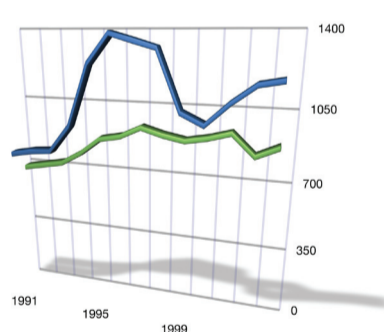
Masseprivatisering og forventet levealder

Alt dette kunne potensielt føre til økt dødelighet. I den neste grafen tok jeg 26 postkommunistiske land og delte dem i to grupper alt etter om de hadde gjennomført masseprivatisering eller ikke. Den nedre grafen dekker de som gjennomførte masseprivatisering. Her med en forskjell på 2 år. Til sammenligning: hvis man kurerer all kreft i Russland ville vi forbedre forventet levealderen med 3 år. Den gigantiske nedgangen i forventet levealder skyldtes dødsfall som kunne vært unngått.

I neste graf sammenlignes to land som kulturelt og institusjonelt er relativt like, Russland og Hviterussland. Men her ser vi den omvendte kurven, dødsrater for voksen befolkning. Voksnes dødelighet i Russland varierer i takt med privatiseringen. Når de virkelige kommer inn i privatiseringsbølgen går dødeligheten i taktet. I Hviterussland går dødeligheten noe opp, men ikke på langt nær så mye som i Russland.

Dødsrater i Russland (blå) og Hviterussland (rød)

Og det er uhyre robuste data vi bygger på når vi sier at privatisering er den enkeltfaktoren som bidrar mest til fallet i forventet levealder. Jeg har testet for en rekke andre mulige årsaker, men ingen svekker betydningen av masseprivatisering.

Da jeg la dette fram ved Yale, var det en som mente at det måtte være «noe» ved Russland som uansett ville ha forårsaket privatisering og økt dødsrate. Men det finnes ikke økonomiske prediktorer på hva som forårsaket privatisering. For masseprivatisering er en politisk, villet, handling. De landene som var best rustet i utgangspunktet kom verst ut. Og tar vi dette utgangspunktene med i regnestykket,

snakker vi om at *masseprivatisering reduserte forventet levealder med hele 5 år!*

Da dette ble publisert i det anerkjente tidsskriftet Lancet skapte det bølger: Jeffrey Sachs, (sjokkterapi-rådgiver og pådriver for strukturendringene i Russland – og ofte kalt Tusenårsmålenes far, red. anm.), krevet at Lancet trakk tilbake artikkelen. Sachs mente at plutselig økt forbruk av rødt kjøtt var skyld i de økte dødsfallene. Lancet-redaksjonen avsto tvert å trekke den *peer-review*-testete artikkelen.

Det hører med til denne historien at the The Economist, som utvilsomt er nyliberalismens og frihandelens fremste tidsskrift, i forsvar for Sachs i en artikkel prøvde å svekke vårt faktagrunnlag ved å hevde at nedgangen i forventet levealder startet før privatisering og derfor ikke kunne tillegges denne. De lagde en kurve ved å benytte seg av en teknikk der fem-og-fem år ble satt sammen og gjennomsnittet presentert ved tredje år i

I the Economist «forsvant» sjokk-fallet på 90-tallet

hver femårsbolk. Slik fikk de en jevnere kurve der den voldsomme dippen mellom 1991 og 1994 «forsvant». Vi krevet en unnskyldning for denne manipuleringen. Og da The Observer truet med å trykke Economist-manipuleringen i sin «Bad Science»-serie, innrømmet The Economist at fremstillingen var «villedende men ikke ukorrekt».

Hvis det nå er stress som forårsaker for tidlig død, er det en rekke andre sider enn privatisering under en strukturendringer som skaper stress: til og med en vellykket endringspolitikk vil medføre stress, som liberalisering, arbeidsløshet, personalutskifting. For det er levende mennesker vi snakker om som «endres», og ikke bare tall i en statistikk. Tragedien er at Russland som etter å ha lidd under Stalin og krigene nå igjen skulle blø under enda en endringspolitikk. Under Stalin ble 600.000 skutt og hele 10 millioner omkom fra 1929 til 1956 hvis man trekker inn sulten som Stalins politikk medførte. Hele Den andre verdenskrig kostet for øvrig 27 millioner russere livet, men der hadde vel Hitler også en finger med i spillet.

I dag protesterer britene på store kutt i undervisningsbudsjettene. Men hvis sjokk-doktrinen, Washington-konsensus og nyliberalismen nå kommer hjem til våre breddegrader, er Russlandseksemplet en indikasjon på hva denne politikken innebærer: Den dreper mennesker.

Verst er de menneskelige lidelsene

CRAIG CALHOUN

Sosiolog og president i American Social Science Research Council

Hvis vi vil se på konsekvensene av nyliberal tenkning må vi nærme oss det på en regional og differensiert måte - og over flere år. Dagens krise har brakt ordet «nyliberalisme» fram i lyset. 70-tallet er viktig for å forstå krisen. Og en del av dette er et finansialisert system som går ut på «å gjøre penger på penger» snarere enn av «å gjøre penger på å produsere ting». Det er med andre ord ikke bare én finanskriser blant mange vi snakker om, men en finanskriser i et spesielt *finansialisert globalt økonomisk system*. Dette kommer etter en rekke brustne bobler, men er spesielt dramatisk fordi det er så store volumer som er involvert denne gangen.

Dette har sin helt egen historikk som vi har sett her i dag. Vi fikk en framvekst av finansøkonomer, teknikker som forbedret økonomenes matematiske muligheter og man kunne pris-sette derivater etc. Men dette er deler av en historikk som har en sentral politisk komponent, som for eksempel avgjørelsen om å finansiere Vietnamkrigen ved låneopptak - og ikke skatteøkninger - fordi krigen var blitt så upopulær i USA på denne tiden. Dette genererte høy gjeld i verden som helhet; vi fikk Jom Kippur-krigene i '68 og '73 som igjen skapte OPECs prissjokk på olje, og en serie med andre konflikter; og de brede protestbevegelsene på 60-tallet. Vi får en krise på 70-tallet som delvis er en økonomisk krise med synkende profitt i konvensjonelle industrier som gjorde at kapitalcierne så etter fortjenestemuligheter andre steder.

Alle innleggene disse dagene på Voksenåsen har hatt et slikt lengre perspektiv for øye. Derugulians argumenter inkluderer situasjonen i Sovjet i 70-årene, og han sier at vannskillet kommer på slutten av sekstitallet eller tidlig syttitallet. Og så får man en lengre periode som ender med Sovjetunionens endeligt og de katastrofale internasjonale finansrådene som ble godt dokumentert her. Sovjetunionens fall forverrer denne perioden ytterligere. Her blir det både snakk om interne konsekvenser for russere og andre tidligere sovjetborgere, men også effekten dette har på verden for øvrig. Vi får en Tredje verdens gjeldskrise, som idag nesten er glemt fordi Europa og USA selv har fått sine egne gjeldskriser å tenke på. Men det hele er en viderføring av en tidligere periode med et videre mønster. Så hvordan skjedde dette?

En del av fortellingen er den ideologiske strukturen på konvensjonell økonomisk tenkning, og hvordan dette virker inn. Vi skal ikke overdrive økonomenes betydning, men i denne perioden får økonomene mer og mer innflytelse gjennom Pengefondet og Verdensbanken. Men det finnes dypere historiske røtter, som aversjonen mot det som Erik Reinert kaller *The Other Canon*, dvs. mot en alternativ økonomisk tenkning. En systematisk fortregning av disse alternativene til fordel for en økonomisk retttrøenhet resulterte for eksempel i en Larry Summers som hevder at «økonomene er skjønt enige om hva som må gjøres med den russiske økonomien». En økonomisk tenkning «vi er enige om», der «vi» i hovedsak er de amerikanske økonomene som dominerer den globale tenkningen. Hvordan kunne dette gå til?

Det skjer for eksempel gjennom universitetenes rangeringspraksis som får universitetet på Blindern, og alle andre universiteter, til å tilpasse sine programmer for å oppnå høyere score i en én-dimensjonal, internasjonal rangeringsordning som er dominert av USA, som krever at professorer publiserer på engelsk, og i tidsskrifter som stort sett representerer de problemorienteringer som dominerer amerikansk økonomi.

Vi får en reproduksjon av dette gjennom en annen type politikk, en akademisk politikk ved universitetene. Fremveksten av business-skoler og finansiell-ingeniørkunst er en del av dette. Og det er håndfast kreativitet blant glupe mennesker, som står for nyskaping innen konvensjonell økonomi

“*Det er alvorlig at vi idag ikke har noen sosial mobilisering mot denne utviklingen, i motsetning til i 70-årene*

på basis av mikro-økonomiske modeller, en nytenkning av grunnleggende økonomiske teorier som springer ut av avansert matematisk teori som gir økonomi nye arbeidsområder. Og det handler om hvordan smarte mennesker lager fancy modeller, og får stor makt i miljøet.

Men dette kombineres også med en ideologi som faller sammen med kampanjer av hayekianerne, og friedmannitene og mont-pellerin-society-folk som driver kampanjer for å promotere den private eiendomsrettsmodellen. Heri inkludert å utvide menneskerettigheter til å gjelde business slik at det blir naturlig å betrakte en bedrift som en person. USAs høyesterett avsa kjennelse nylig om at en bedrift er å betrakte som et menneske, og skal nyte ytringsfrihet som en vanlig borger! Så nå har bedrifter borgerrettigheter på linje med alle andre amerikanere. Dette er produktet av en stor kampanje for

å kvele kritiske røster - røster som vi så sår trenger akkurat nå.

Hva vil denne katastrofale politikken føre til? Utviklingsøkonomene produserer et hegemonisk syn på utvikling, som i beste fall ikke betyr noe, men som i realiteten fører til at vi for eksempel «sparker unna stigen» for dem som søker å klatre opp etter oss, slik den koreanske økonomen Ha-Joon Chang har kalt det. Slik instrueres utviklingslandene til ikke å bruke den politikken som i sin tid gjorde de rike landene rike. Eller den produserer strukturtilpassningspolitikken som påtvinger land makro-økonomisk innstrammingskrav uten å ta hensyn til de menneskelige kostnader dette har i samfunnet, eller hvordan de svekker stat og styring. Slik afrikanske Charles Abugre viste oss, har strukturtilpassningskravene undergravet muligheten statene har hatt til å styre. Og ført til deindustri- alisering, et tema som løper langs hele denne historien. Dette har vi sett i industrielle så vel som i ikke-industrielle samfunn. Og vi holder liv i en myte om at vi lever i det post-industrielle samfunnet fordi vi, i alt oppstyret, *har glemt at iPhone og datamaskinene også er maskiner som skal produseres industrielt!*

Men det mest alvorlige i dagens politikk er de menneskelige kostnadene. Popovs og Kings fortellinger om Russland er sjokkerende. De viste oss at menneskelige kostnader er gjort usynlige i tradisjonelle økonomers modeller og for journalister som har slukt disse modellene rått. Disse menneskelige kostnadene eksisterer ganske enkelt ikke i økonomenes og journalistenes verden!

Det er alvorlig at vi idag ikke har noen sosial mobilisering mot denne utviklingen, i motsetning til i 70-årene. Da hadde vi en dramatisk motstand som i sin tur førte til endringene i strategiene hos kapitalmakten. I dag er sosial mobilisering totalt død. Dagens håpløshet skyldes at vi mangler klare forkjempere og rollemodeller for alternativer til og endring av politikken.

Det er for eksempel sjokkerende at vi opplever protester mot myndighetene i Hellas eller Irland og mot innstrammingspolitikken der, mens ingen protester mot dem som skapte krisen, mot finanskapitalistene! Det er sjokkerende!

Og de globale strukturene er svake og kan ikke hamle opp mot dette. FNs visegeneralsekretær Jomoss pessimisme til FNs muligheter skyldes ikke at han ikke skulle ønske et sterkt FN, men det faktum at FN er et produkt av sine medlemsland, og disse landene undergraver mange av tiltakene. Ingen er jo egentlig interessert i å bygge en global, regulerende arkitektur.

Siden jeg er amerikaner vil jeg si det rett ut: USAs dominans er forbi! USA vil ikke forsvinner over natten, men en gradvis nedbygging av amerikansk hegemoni vil bety en

gradvis disorganisering av den form for kapitalisme som USA har forsøkt å holde liv i. Derfor blir det viktig å finne ut hva slags alternativer som vil vokse fram. Og vi har hørt fire grunnleggende punkter om dette de siste dagene:

Vi vil få en regionalisering. Som spør om hva som er typisk for Sovjetområdet, for Afrika osv. Og globaliseringen vil bare gjøre regionene enda mer betydningsfulle.

Stater vil bety noe. Konvensjonelle antistatlige holdninger i økonomien har ingen fremtid. Vi vil se proteksjonisme og nasjonalistisk politikk i kombinasjon med gradvise åpninger. Stater har tradisjonelt ikke maktet å motsette seg Pengefondet og Verdensbanken, men vi vil se noen stater som er så store og sterke at de kan stå imot Washington-konsensus og velger å innføre politikk som fungerer for dem. Men strukturtilpassningene ødela afrikanske lands kapasitet til å stå imot de påtvungne løsningene, så spørsmålet i dag er om de afrikanske landene er istand til å ta tilbake styringen og bestemme sin egen fremtid.

Geopolittikk vil bli viktig: Det er ingen økonomi som kan få betydning uten at politikk og geografi former den.

Industri vil være viktig fremdeles. Ikke minst for Norge! Her vil det være en debatt om hvordan en skal investere overskuddet fra Nordsjøoljen. Om de skal investeres til fordel for gode og langsiktige arbeidsplasser i Norge eller ikke. Foreløpig er svaret «ikke»: Norge investerer i det globale finansmarkedet. Men spørsmålet er like aktuelt og grunnleggende for et rikt land som Norge som for utviklingsland i Afrika og Asia.

OM DETTE BILAGET

Den 25-27 november 2010 var Dag Hammarskjöldprogrammet ved Voksenåsen vertskap for økonomer fra nettverket *The Other Canon*, ledet av Erik Reinert, og i samarbeid med Res Publica. Temaet var «Nyliberalismens konsekvenser», med vekt på krisene i finans, miljø og energi-sektorene.

På disse fire sidene gjengir vi noen av innslagene, med vekt på oppsummeringsmøte på Litteraturhuset lørdag den 27 november. Mer stoff kan finnes på nett-sidene www.respublica.no, www.networkers.org og www.othercanon.org.

Redaktør for denne seksjonen er John Y. Jones godt hjulpet av Erik Reinert, Håvard Nilsen og bidragsyterne. Foto: Networkers SouthNorth Layout: Maria Astrup